

BERKES LILLA

A KANADAI MULTIKULTURALIZMUS KIALAKULÁSÁBAN KÖZREJÁTSZÓ TÉNYEZŐK

Kanada a multikulturalizmusnak nevezett társadalomszervezési politika úttörő állama, olyan ország, ahol egyszerre vannak jelen az őslakos nemzetek, az ún. alapító nemzetek, a bevándorlók, illetve a bevándorló gyökerekkel rendelkezők közösségei. Ez a fajta rendkívül sokszínű diverzitás – a kanadai mozaik – ugyanakkor csak az elmúlt évtizedekben alakult ki, az 1960-as évekig valójában egy kétpólusú kapcsolatrendszer, a brit és francia közösségek közötti viszony mentén mozgott a kanadai társadalom fejlődése.

A kanadai multikulturalizmus kialakulását alapvetően három szakaszra bonthatjuk, melyek részben átfedést is mutatnak. Az első szakasz a területszerzések, a megszerzett területek feletti uralom megszilárdítása, illetve az ezek mentén kialakuló brit–francia konfliktus időszaka volt. 1760-tól fogva a központi kérdés ugyanis, ami meghatározta Kanada működését, gyakorlatilag ez a konfliktus volt és ez vezetett utóbb a kétnyelvű és multikulturális Kanada fogalmának, illetve ahhoz kapcsolódóan a multikulturalizmus mint politikai ideológia és mint *policy* kidolgozásához is. A második szakasz a bevándorlások ideje, melynek első időszakát az államilag szigorúan ellenőrzött – bár hibáktól nem mentes – migráció, míg második időszakát a bevándorlási korlátozások fokozatos feloldása és az ország megnyitása jellemezte. Az, hogy Kanada végül mozaik lett, és nem pusztán egy angol–francia kétnyelvű és kétkulturájú állam (vagyis multikulturális és nem bikulturális, mint ahogyan azt a franciák és az angol politikai erők is eredetileg elképzelték), a 20. századi bevándorlásnak és az így megjelenő sokféle, politikailag aktív kisebbségi csoportnak köszönhető. A harmadik korszakba sorolhatnánk az őslakosokhoz való viszony folyamatos alakulását, ugyanakkor ez, a multikulturalizmus harmadik területének tartott elem még ma is elenyésző hatással van ezen állami politika alakulására.

E tanulmány azt a folyamatot és az abban közrejátszó tényezőket tekinti át, amely a brit és francia letelepedéstől kezdődően elvezetett a multikulturalizmus állami politikaként való elismeréséhez 1972-ben.

Kanada felfedezése és a tartós letelepedés

A kanadai területeken már a 15. század végén, 16. század elején megjelentek az angol és francia gyarmatosítók. A velencei származású felfedező, John Cabot, VII. Henrik angol király megbízásából 1497-ben partra szállt Kanadában,¹ két évtizeddel később pedig megjelentek a franciák is. Míg az angolok az északnyugati átjárót keresték Ázsiába, a franciákat legalább annyira, vagy még inkább a nyugati területek kiaknázása motiválta. A terjeszkedés alapja mindkét állam esetében a kereskedelem volt, így a profit inspirálta a minél több terület elfoglalását. Az ide érkező hajókon jellemzően kereskedők utaztak, akik az újonnan felfedezett területeken kis enklávét hoztak létre.² A gyarmatosítás mellett a korszak másik fontos tényezőjévé az Európán belüli vallási konfliktusok váltak: a korszakot meghatározta a reformáció, majd az ellenreformáció, vallásháborúk törtek ki, mely konfliktusok a későbbiekben megjelentek a gyarmatokon is.

1602–1603-ban Dieppe kormányzója, Aymar de Chaste roueni kereskedők egy csoportjából társaságot alapított, hogy szervezetté tegye az addigi esetleges szörmekereskedelmet, e lépését tartja a szakirodalom a kanadai francia kolonizáció kezdetének.³ Angol részről is a 17. század elején kezdődött meg a tartós kolóniák létrehozatala. A területszerzést, letelepítést, a területek igazgatását, illetve tartós kiaknázását különböző vállalatokra bízták (London Company, Plymouth Company).⁴

A kanadai francia közösség identitása szempontjából alapvető jelentőségű volt a katolikus vallás, és a katolikus egyház szerepe a közösség életében. A francia területek nagy részén a jezsuiták jelentették a katolikus egyház jelenlétét, amely egészen az 1960-es évekig jelentős befolyással bírt a kanadai francia identitásra, illetve Québec társadalmának működésére. A katolikus egyház tevékenysége gyakorlatilag átfogta a lakosság életének minden területét, beleértve a társadalmi, gazdasági, politikai, demográfiai és természetesen vallási viszonyait. A misszionárius papság részt vett a kolonizációban, a helyi igazgatásban, valószínűleg még a szörmekereskedelemben is. Az egyház hatása olyan erős volt, hogy domináns erőnek számított a gyarmaton. A Római Katolikus Egyház ebben az időszakban Franciaország és

-
- 1 Ezzel elsőként – a csak a karibi szigetviláig eljutó Kolumbuszt is megelőzve – lépve az amerikai kontinensre.
 - 2 Bravo Lira, Bernardino: Vom Recht zu den Staaten: Universalismus und Pluralismus in der Weltordnung. *Rechtstheorie*, 1994. 25 (3). 311–334, itt: 327–328.
 - 3 Tuttle, Charles R.: *Short History of the Dominion of Canada from 1500 to 1878; with the Contemporaneous History of England and the United States, Together with a Brief Account of the Turko-Russian War of 1877, and the Previous and Subsequent Complications between England and Russia*. Lee and Shepard: Boston, 1878. 47–48.
 - 4 Greene, Jack P.: *Pursuits of Happiness. The Social Development of Early Modern British Colonies and the Formation of American Culture*. The University North Carolina Press, 1988. 7–8.

kolóniáinak nemzeti egyháza is volt, a király irányította, ő jelölte a püspököket, kontrollálta a vallási intézményeket és hivatalnokain keresztül felügyelte az összes, egyházi működtetésű oktatási, karitatív és büntető jellegű intézményt. Az állammal szorosan összefonódó egyház szerepe a polgári és társadalmi lelkiismeret, valamint a gyarmatosítók lelki életének fejlesztése volt.⁵ Azzal, hogy az egyház és az állam ilyen erősen összefonódott, és mert tilos volt a hugenották betelepülése, a kanadai francia területeken a brit hatalomátvétel idejére egy erősen centralizált, kulturálisan homogén és az egyházhoz lojális társadalom alakult ki, amit nagyrészt a feudális urak (*seigneur*) és az egyházi vezetők (*curé*) irányítottak szoros szövetségben.⁶

A korszak kanadai brit társadalmát illetően megállapítható, hogy a társadalmi rétegek nem voltak élesen elválasztva, volt lehetőség másik osztályba lépni, így a társadalmi struktúrák nem merevedtek meg. Az ipari forradalomnak köszönhetően lassan átalakult a gazdaság, a földművelés helyett egyre többen az iparban kezdtek el dolgozni. A kanadai brit társadalom kapitalista, materialista, piacorientált, világi, pragmatikus, a gazdasági erőkre reagáló társadalommá vált, ami ekként meglehetősen nagy kontrasztot képezett a gyarmati francia társadalommal. Az észak-amerikai kolóniák gyorsan bővültek, nagyrészt a bevándorlás következményeként. Míg 1700-ban a lakosságuk 340 ezer fő volt, 1760-ban már 1,2 millió. A tengerentúli angol gyarmatokon nem érvényesült szigorú brit uralom, így az ottani társadalom egyfajta kötöttségektől mentes nyílt változata alakult ki, skótokkal, írakkal, korlátlan mennyiségű földdel, rabszolgákkal és kisajátítható indiánokkal.⁷

A brit és a francia társadalom különbségei, brit–francia konfliktusok és alkotmányos berendezkedés

A 17. század második felében kezdődtek meg az angolok és franciák közötti fegyveres konfliktusok, melyek a hétéves háborúban (1756–1763) csúcsosodtak ki.

A hétéves háború (1756–1763) alapvető jelentőségű a kanadai angol–francia viszonyban, gyakorlatilag a konfliktusok egyik legfontosabb gyökere, amely kihatott a mai politikai gondolkodásra is. Bár a nyelv is fontos tényező a francia és angol kanadaiak közötti különbségek terén, eredetileg mégis a történelem volt az, ami igazán elválasztotta őket. Kanada történelmének központi eseménye az 1760-as brit hódítás, amely mind a kanadai

5 Jaenen, Cornelius J.: *The Role of the Church in New France*. Historical Booklet No. 40. Canadian Historical Association: Ottawa, 1985. 3–5.

6 Baker, Roozbeh (Rudy) B.: Racial Formation in Québec: A Legal Retrospect. *Journal of Law in Society*, 2008. 10 (1). 1–30, itt: 8–9.

7 Porter, Roy: *English Society in the Eighteenth Century*. Penguin Books: London, 1991. 36, 48–49.

francia, mind az angol nacionalizmust táplálta, utóbbit a győztes oldalhoz tartozás érzete révén, míg az előbbit a dicsőség iránti vágyakozás képében. Ez a kettősség a kanadai angol és francia filozófiában is megjelenik. Mivel ebben a viszonylatban a francia kanadaiak a meghódított közösség és kisebbségi csoport, ezért mindig is mélyen foglalkoztatta őket a kollektív jogok kérdése. Ezzel szemben az angol kanadaiak sokkal inkább az egyéni jogokra, illetve a törvény előtti és az esélyegyenlőségre fókuszálnak, ekként hajlamosak a kollektív jogokra úgy tekinteni, hogy azok nemkívánatosak és nem is demokratikusak.⁸

A háború nyitánya a porosz uralkodó, Nagy Frigyes szászországi hadjárata volt. A háborúba hamarosan minden számottevő európai erő belépett, Franciaország az osztrákok, Anglia pedig a poroszok oldalán. A kezdeti francia sikerek után az angolok 1758 közepére elfoglalták Louisbourgot, 1759-ben Québecet, 1760-ban pedig Montréal. A háború döntő ütközete Québec elfoglalása, vagyis az Ábrahám-síksági csata volt, 1759. szeptember 13-án, az itt elszenvedett vereséget a franciák sosem heverték ki. Nem túlzás azt állítani, e csata döntötte el, hogy Amerika francia legyen-e vagy angol, és egyben elvezetett ahhoz a kérdéshez is, hogy az Amerikában letelepedett angolok telepesek legyenek-e, vagy állampolgárok.⁹ A háború Franciaország teljes vereségét és a hatalmi egyensúly drámai átrendeződését hozta magával, nemcsak Európában, hanem az észak-amerikai gyarmatokon is. Az észak-amerikai francia birodalom megsemmisülése egyben magával hozta a franciák megtorlás iránti vágyát is, ami meghatározta az elkövetkező kétszáz év francia külpolitikájának irányát.¹⁰ A hétéves háború észak-amerikai részét lezáró 1763. február 10-i párizsi békeszerződés értelmében Franciaország átadta a briteknek többek között Kanadát, Cape Breton-szigetet, a Szent Lőrinc-öböl szigeteit, illetve Louisiana keleti részét, Nagy-Britannia pedig többek között átadta Franciaországnak az új-fundlandi halászati jogokat. Noha a szerződés kedvezőbb volt Franciaországra nézve, mint amit a helyzetük indukált volna, azonban kétség sem férhet hozzá, hogy összességében abszolút katasztrófa volt a Bourbon-házra nézve.¹¹

A párizsi békeszerződéssel a területekkel együtt mintegy 60 ezer francia került brit fennhatóság alá.¹² A brit uralom elsődleges célja a franciák elűzésének megkísérlésén túl e közösség asszimilációja volt, melynek eszközei közé tartozott a területek felosztása, angolul beszélő telepesek Québecbe telepítése, a *common law* kiterjesztése, a kormányzók jelentős hatalma, a nyelvi és vallási diszkrimináció is. A homogén, az egyházához és szokásaihoz

8 Cook, Ramsay: *The Canadian Dilemma*. *International Journal*, 1965. 20 (1). 1–19, itt: 3–4.

9 Hodges, George: *The Battle of Québec and What it Meant*. In: *Stepping-stones in American History*. W. A. Wilde Company, 1904. 173–190, itt: 190.

10 Anderson, Fred: *Crucible of War. The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754–1766*. Vintage Books, 2001. XVIII.

11 Speelman, Patrick J.: *Conclusion: Father of the Modern Age*. In: Danley, Mark H. – Speelman, Patrick J. (eds.): *The Seven Years' War Global Views*. Brill Leiden: Boston, 2012. 519–536, itt: 532.

12 Beauchesne, Arthur: *Events Which Led to Confederation*. *The Canadian Bar Review*, 1932. 10 (2). 101–110, itt: 101.

ragaszkodó francia közösség azonban ennek hatására még erősebben ellenállt, még jobban megerősödött a francia nyelvhez és a katolikus valláshoz való ragaszkodásuk.¹³ Ez az ellenállás, majd a függetlenségüket elnyert brit gyarmatokból létrejövő – és a kanadai brit uralomra katonai fenyegetést jelentő – Amerikai Egyesült Államoktól való félelem engedményekhez vezetett. A québeci lakosság továbbra is a francia szokásjog szerint élhette az életét,¹⁴ majd a Québec-törvény (1774) már a francia kulturális, vallási és nyelvi kisebbséghez való alkalmazkodást célozta,¹⁵ elismerve bizonyos kollektív jogokat.¹⁶ Mindezzel elismerték azt is, hogy a franciák társadalmilag és kulturálisan eltérnek tőlük. A következő évszázad alkotmányos jogalkotása pedig, noha magában hordozott további asszimilációs kísérleteket, fenntartotta a francia lakosság homogenitását, biztosította továbbá a parlamenti képviseletet számukra, illetve fokozatosan a francia nyelvhasználatot is.

A két közösség viszonyát meghatározó törvény az 1867-ben kiadott, később Kanada alkotmányává nyilvánított, módosításaival együtt ma is hatályos, Brit Észak-Amerika törvény¹⁷ (*British North America Act*, vagy ahogyan sok helyen hivatkoznak rá: B.N.A. Act) lett, amely Kanada provincia, valamint a hozzá csatlakozó Új-Skócia és Új-Brunswick egyesítésével létrehozta a Kanadai Domíniumot, amely négy tartományból állt: Ontario, Québec, Új-Skócia és Új-Brunswick. A Domínium szervezetrendszerét részben amerikai mintára dolgozták ki.¹⁸ A B.N.A. Act megosztotta a hatalmat a szövetségi és a tartományi kormányok között, de a szövetség javára. Az alkotmányos törvény meghatározta, hogy mely területek szabályozása tartozik a kanadai parlament és melyek a provinciák parlamenti képviselőinek hatáskörébe. A nyelvhasználatot illetően kimondta, hogy bárki használhatja az angol vagy a francia nyelvet a szövetségi és a québeci parlament vitáiban, a házak vonatkozó jegyzőkönyveiben és közlönyeiben mindkét nyelvet kell használni, továbbá bárki használhatja e nyelvek bármelyikét a szövetségi, illetve québeci bíróságok előtt (133. cikk). A törvény biztosította továbbá a kisebbségi oktatási jogokat is (93. cikk). Québec megtarthatta sajátos magánjogi berendezkedését is. A francia kanadaiakat bizonytalansággal töltötte el annak a ténye, hogy Québec egy nagyobb nemzet része lesz, de bíztak a B.N.A. Act nyújtotta garanciákban, abban, hogy megőrizhetik nyelvüket, vallásukat és kulturális

13 Baker, 2008. Racial Formation in Québec, i.m. 11.

14 Massey, Calvin R.: The Locus of Sovereignty: Judicial Review, Legislative Supremacy, and Federalism in the Constitutional Traditions of Canada and the United States. *Duke Law Journal*, 1990 (6). 1229–1310, itt: 1256.

15 Uo. 1257.

16 Rae, Hon. Robert K.: Courts and Group Right in Canada. *St. Louis University Law Journal*, 1997–1998. 42. 539–544, itt: 539.

17 Letöltés helye: <https://www.justice.gc.ca>; letöltés ideje: 2021. 06. 25.

18 Tierney, Stephen: Federalism and constitutional theory. In: Jacobsohn, Gary – Schor, Miguel (eds.): *Comparative Constitutional Theory*. Edward Elgar Publishing: Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2018. 45–65, itt: 47–48.

értékeiket.¹⁹ A francia kanadaiak meggyőződése volt továbbá, hogy a B.N.A. Act a britek és franciák mint két alapító nemzet közötti megállapodás, még ha ezt rajtuk kívül mások nem is gondolták így, és a bírói gyakorlat sem erősítette meg.²⁰ Az a gondolat, hogy a francia és az angol egyenrangú alapító nemzet – nem pedig nemzeti kisebbség – különösen a 20. század második felében vált élessé, amikor ütközésbe került a föderalizmus és Québec, illetve a francia közösség autonómia, vagy legalábbis szélesebb jogosítványok iránti igénye. Összességében elmondható, hogy az asszimilációs próbálkozások sikertelenségét követően egy alapvetően alkalmazkodó politika uralta a britek és franciák közötti viszonyt, mely hozzájárult a francia közösség fennmaradásához.

A sokszínűvé válás elemei

A multikulturalizmus három alanyi köréből (nemzetiségek, bevándorlók, őslakosok) legnagyobb mértékben jellemzően a bevándorlók – értve ez alatt a szabad akaraton alapuló, illetve a kényszer szülte vándorlást is²¹ – változtatják meg egy társadalom kulturális szövetét. Ellentétben a két másik csoporttal, az ő vonatkozásukban kevésbé dominálnak az állammal való történelmi kapcsolatok, viszont szélesebb körű az állami szuverenitásból adódó diszkrecionalitás lehetősége, vagyis az állam sokkal inkább alakítója a folyamatoknak azáltal, hogy sok tekintetben kizárólag a saját döntésén múlik, kiket enged be a saját területére, kiknek engedi a letelepedést, a társadalom részévé válást, míg ez nyilvánvalóan nem igaz az őslakosok, illetve a honos nemzetiségek vonatkozásában. Az állam dönthet úgy, hogy támogatólag áll a bevándorláshoz és ezzel hozzájárul a diverzitás növekedéséhez, illetve a bevándorlás kontrollálásával ellene is hathat annak. Másrészt ugyanakkor vannak tipikus korlátai is az állami hatalomnak e téren, olyan elemek, amelyek behatárolják a cselekvési lehetőségeket, illetve amelyek bizonyos mértékű tehetetlenségi faktort jelentenek, ezáltal pedig – akár az állami akarat ellenében, akár az állami szándékot meghaladóan is – mindenképpen elvezetnek a társadalom valamilyen szintű diverzitásához. Ide sorolhatjuk a jogszerűtlen határátlépés vagy tartózkodás hatását, a humanitárius kötelezettségek teljesítését, illetve az olyan kényszerítő körülményeket, mint például a munkaerőhiány. Ezen tényezőknek a diverzitáshoz való hozzájárulása

19 Lavergne, Susan: The Future of Canadian Federalism. *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 1993. 23 (1). 63–88, itt: 68.

20 Marchildon, Gregory – Maxwell, Edward: Québec's Right of Secession Under Canadian and International Law. *Virginia Journal of International Law*, 1992. 32 (3). 583–623, itt: 593.

21 Hautzinger Zoltán – Hegedüs Judit – Klenner Zoltán: *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Kar: Budapest, 2014. 12–13. Letöltés helye: <http://m.ludita.uni-nke.hu>; letöltés ideje: 2021. 07. 20.

földrajzi területenként és időszakonként is eltérő, Kanada vonatkozásában például mindhárom kiemelkedő jelentőséggel bírt.

Kanadában a bevándorlás kérdésköre alapvetően a 20. századra vált jelentőssé. Bár a 19. századot megelőzően is volt bevándorlás, azonban a statisztikákat alapul véve megállapítható, hogy a B.N.A. Act elfogadásakor a lakosság csupán 8%-a nem tartozott sem a francia, sem pedig a brit népesség körébe.²² A 19. században, 1815 és 1850 között mintegy 800 ezer bevándorló érkezett Kanadába, ezeknek nagy része azonban brit állampolgár volt.²³ 1867-től máig viszont mintegy 17 millióan vándoroltak be, legtöbben a második világháborút követően. Az 1871-es népszámlálás szerint 594 207 külföldön született személy élt akkor Kanadában, az első világháborút megelőző utolsó, 1911-es szerint viszont már 1 586 961 fő, akik a lakosság 22%-át tették ki. 1951-ben ez a szám már 2 059 911 fő volt, 2011-ben pedig 6 775 770. A nem Kanadában születettek aránya az elmúlt 150 évben 13% és 22% között mozgott.²⁴

Hangsúlyozandó, hogy egészen az 1970-es évekig a multikulturalizmus alapja a javarészt fehér, európai bevándorlók által kialakult diverzitás volt. A nem brit európaiak betelepülése három szakaszra osztható, mely a 19. század végével vette kezdetét és leginkább a második világháborút követően vált számottevővé. Az első hullámban (1800-as évek vége, 1900-as évek eleje) Kelet-Európából oroszok, lengyelek és ukránok (1911-es census szerint 191 100 kelet-európai) jöttek, illetve Skandináviából (az 1911-es census szerint 72 300 fő) és Nyugat-Európából (az 1911-es census szerint 100 700) érkeztek még letelepedni szándékozók. A második hullám a második világháborút követte, Németországból, Hollandiából, Olaszországból, Portugáliából és Jugoszláviából érkeztek először tömegek, az 1951-es census szerint 780 600 fő vallotta magát valamely Nagy-Britannián kívüli, európai államban születettnek. Ez a szám 1961-ben 1 414 900 fő volt, amivel párhuzamosan egyébként 1 000 600 fő volt az, aki Nagy-Britanniában született, és 283 900 fő pedig Amerikában. Az 1956-os forradalmat követően egyébként 37 500 magyar is Kanadába menekült. Az 1971-es census idején a bevándorlók 28,3%-a az Egyesült-Királyságban született, 51,4%-uk pedig valamely másik európai államban. A harmadik hullám a keleti blokk összeomlásakor érkezett.²⁵

Az Európán kívüli bevándorlók és menekültek száma az 1960-as évektől kezdett csak növekedni, köszönhetően az őket korábban javarészt kizáró, diszkriminatív bevándorlási

22 Palmer, Howard: Mosaic versus Melting Pot: Immigration and Ethnicity in Canada and the United States. *International Journal*, 1976. 31 (3). 488–528, itt: 491.

23 McLachlin, Beverley: Canadian Constitutionalism and the Ethic of Inclusion and Accommodation. *Western Journal of Legal Studies*, 2015. 6 (3). 1–12, itt: 5.

24 *150 years of immigration in Canada*. Letöltés helye: <https://www150.statcan.gc.ca>; letöltés ideje: 2021. 06. 25.

25 Uo.

szabályozások eltörlésének. Az 1970-es években 60 000 fő származott Vietnamból, Kambodzából, illetve Laoszról, az 1980-as években 85 000 fő érkezett a karibi térségből és Bermudáról, míg Hongkongból a visszacsatolást megelőző 10 évben mintegy 225 000 fő települt át Kanadába. A 2000-es években 800 000 kínai, indiai, illetve Fülöp-szigeteki érkezett. Az 1990-es évektől a kelet-európaiakat leszámítva az európai bevándorlás jelentősen visszaesett, a 2011-es census szerint ugyanakkor a külföldön született lakosok közel 40%-a valamely ázsiai államban született.²⁶ Az európai kultúrkörtől eltérő kultúrák megjelenése tehát erre az időszakra tehető.

A multikulturalizmus kialakulása szempontjából fontos elem, hogy a legtöbb külföldön született bevándorló a múlt század elején ugyan Ontarióban élt, azonban később egyre többen települtek nyugatra. 1911-re a bevándorló lakosság 41%-a élt a kanadai prériken (Alberta, Saskatchewan és Manitoba), ami magával vonta azt, hogy Manitoba lakosságának 41%-a, Saskatchewan lakosságának 50%-a, míg Alberta és Brit-Kolumbia lakosságának 57%-a volt bevándorló. Québec esetén ez az arány 10%, Ontarióban pedig 20% volt.²⁷ Emellett folyamatosan jelen volt a nagyvárosokban, összefüggő közösségekben való letelepedés is. Az eltérő kultúrák területileg tehát nem elszórtan voltak megtalálhatóak Kanadában, ami megkönnyítette volna az asszimilációjukat, hanem éppen ellenkezőleg, közösségbe tömörülve, több tartományban pedig kifejezetten magas számban voltak jelen.

A bevándorlást meghatározó idegenrendészeti szabályozás alapja a 19. század második felében a B.N.A. Act 95. cikkelye volt, mely megosztott hatáskörbe tartozó ügyként szabályozta azt, így az egyes tartományok maguk is közreműködtek a bevándorlás alakításában. A szövetségi szintű idegenrendészeti szabályokat az 1869-es *Immigration Act* rögzítette, mely ugyan tartalmazott néhány korlátozó szabályt, de összességében nyitott volt a bevándorlók felé.

A bevándorlók – legalábbis azok, akiknek jelenlétét szívesen fogadta az állam – viszonylag könnyen juthattak állampolgársághoz. A brit gyökerekből kifolyólag az állampolgárság és így a nemzetfelfogás alapja is inkább a területhez–államhoz való kötődés, nem pedig elsősorban a származáson–hagyományokon–nyelven alapuló etnikai nemzethez való tartozás. Az előbbi megfelelő táptalajt jelent a kulturálisan sokszínű országokban a nemzet részévé válásnak. Mindemellett pedig az is nyomon követhető a kanadai példán, hogy jelenlegi formájában a kanadai nemzet inkább az állam teremtménye, mintsem fordítva.²⁸

26 Uo.

27 McLachlin, 2015. *Canadian Constitutionalism*, i.m. 3.

28 Az egyes nemzetfogalmakról, azok kialakulásáról és az azokon alapuló nacionalizmusról ld. pl. Arday Lajos: *Nemzetállamok és kisebbségek. Történelem és identitás Közép-Európában*. L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2016. 241–246.

A bevándorlók, illetve összességében az alapjogi kultúra helyzete meglehetősen rossz volt a 20. század első felében Kanadában. A kulturálisan eltérőnek és nem asszimilálhatónak tekintett csoportokat számtalan hátrány érte ebben az időszakban. Jó példa erre a bevándorlási szabályozások (*Natal Acts*) köre, amelyek a kutatások szerint a Jim Crow-törvények²⁹ mintájára készültek (a diszkriminatív szabályozás egészen 1967-ig érvényesült), a japánok beutazásának korlátozása (a japán császárral 1908-ban kötött „*Gentlemen’s Agreement*”, vagy más néven Hayashi–Lemieux-megállapodás alapján), vagy éppen a kínaiak beutazásának kifejezett tilalma (1923). Vancouverben már 1907-ben ázsiaiellenes faji zavargások törtek ki. A második világháború alatt a japán kanadaiakat otthonuk elhagyására kényszerítették, javaikat elkobozták és értékesítették, később ki is telepítették őket, és 1949-ig nem is térhettek haza.³⁰ Jelen volt a feketékkel szembeni szegregáció is,³¹ illetve azok a korlátozások, amelyek etnikai, faji, illetve vallási alapon különböztettek meg a lakókörnyezetben. A második világháború alatt Kanada egyike volt a zsidó menekültekkel szembeni legkevésbé nyitott országoknak, pusztán 5000 főt fogadtak be. Az antiszemitizmus, rasszizmus, szegregáció és diszkrimináció széleskörű volt, amelyeknek nemcsak a bevándorlók, hanem az őslakosok is kárvallottjai voltak.

Az 1906-os *Immigration Act* elfogadásáig a szabályozás meglehetősen laza volt: csak a hajókon érkezőket szűrték és csak három személyi kör – a betegek, a bűnelkövetők, illetve akik előreláthatólag az állam terhére lennének – beutazása volt tiltott. Alapvetően olyan bevándorlók érkezését támogatták, akik mezőgazdasággal foglalkozhattak a Préri-tartományokban, amelyek akkortájt gyéren lakottak voltak, így a bevándorlók hozzájárultak ezen tartományok gazdasági fejlődéséhez. A bevándorlás mellett szólt az is, hogy jelentős mértékű volt a kivándorlás az országból, gyakorlatilag a bevándorlók létszámát meghaladó. 1904-re azonban kiderült, hogy egyre többen élnek vissza a bevándorlókkal pl. félretájékoztatással az országba csábították őket, hogy aztán a beígért magas fizetés helyett többek között sztrájktrőrként alkalmazzák őket.³² A sokasodó problémák és az egyre erőteljesebb kritikák végül elvezettek a szabályozás szigorításához. Innentől kezdve folyamatos szigorítás volt jellemző a bevándorlást illetően, egészen az 1960-es évekig.

29 A Jim Crow-törvények olyan állami és helyi jogszabályok voltak az Egyesült Államokban, amelyek legalizálták a feketék szegregációját.

30 Price, John: Canada, White Supremacy, and the Twinning of Empires. *International Journal*, 2013. 68 (4). 628–638, itt: 632–633.

31 Felhozható példaként Dresden városa, ahol a feketékkel szemben súlyos szegregációt alkalmaztak: a lakosság 20%-a ugyan fekete volt, de tilos volt a fehérek által látogatott templomba belépni, nem szolgálták ki őket a fehér kereskedők és még 1949-ben is egy helyi népszavazáson 5:1 arányban szavazták le a diszkriminációt tiltani kívánó javaslatot. Dresden and Racial Discrimination. Letöltés helye: <https://historyofrights.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

32 Timlin, Mabel F.: Canada’s Immigration Policy, 1896–1910. *The Canadian Journal of Economics and Political Science/Revue canadienne d’Economie et de Science politique*, 1960. 26 (4). 517–532, itt: 517–518, 522–523.

Az 1906-os *Immigration Act* esetében nem a bevándorlók gazdasági potenciálja volt az elsődleges szempont a szűrésnél, sokkal inkább a kulturális és etnikai származásuk, bár a cél – a hiányzó munkaerő pótlása – megmaradt. A szigorításokat támogatta a társadalom, amelynek háttérében leginkább az állt, hogy az ebben az időszakban Kanadába érkező közép-, kelet- és dél-európai bevándorlókat asszimilációra képtelennek tartották és aggódtak, hogy veszélyt jelentenek az angolszász kultúra megőrzésére.³³ A törvény azonban nem érte el a célját, továbbra is érkeztek bevándorlók olyan nem kívánt államokból, mint Olaszország, Lengyelország, Ukrajna, vagy éppen Oroszország. Az ázsiaiak szintén a nemkívánatos csoportba tartoztak: az ő bevándorlásukat azzal korlátozták, hogy a belépéshez szükséges pénzüsszeget minden ázsiai esetében (kivéve a kínaiakat és a japánokat, akikre külön szabályozás vonatkozott), 200 dollárban határozták meg, amit nekik szinte lehetetlen volt teljesíteni.³⁴ Az 1910-es *Immigration Act* további szigorításokat vezetett be, pl. megtilthatták a belépését annak, aki olyan néphez tartozik, amely nem alkalmas a Kanada jelentette kihívásoknak való megfelelésre (*immigrants belonging to any race deemed unsuited to the climate or requirements of Canada*).³⁵ Ez utóbbi elem egészen 1978-ig a kanadai bevándorlási szabályozások részét képezte, bár 1967-re sikerült a diszkriminatív végrehajtási szabályok mindegyikét hatályon kívül helyezni.³⁶ E szakasz felhatalmazása alapján született 1911-ben például egy rendelet,³⁷ ami egy évre megtiltotta a feketék beutazását arra hivatkozással, hogy alkalmatlanok a kanadai klímára és körülményekre.³⁸

Az első szakasz nyitottságát, az átgondolt, hosszú távú stratégia hiányát és a szigorú kontroll komoly hiányosságait követően a 20. század elején az állam szigorúbb felügyelet alá helyezte a bevándorlást, ugyanakkor a kezdeti években még erőteljesen ki volt téve a nem szándékolt hatásoknak, így a társadalom kulturális összetétele lassan ugyan, de egyre inkább a diverzitás irányába mutatott. Az évek előrehaladtával ugyanakkor a kontroll egyre erősebb lett, a 20. század elejétől kezdődően a szabályok folyamatos szigorodása, a diszkrecionális döntéshozatal, a bevándorlók egyre komolyabb – sokszor származási országuk, fajuk alapján való – szűrése, illetve az állampolgárság megszerzésének megnehezítése vált tendenciává. A szigorítás csúcspontját és ezzel együtt a maximális kontrollt az az 1931. március 21-én kiadott rendelet³⁹ jelentette, ami a gazdasági válság okozta munkanélkü-

33 *Immigration Act, 1906*. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 06. 20.

34 Timlin, 1960. Canada's Immigration Policy, i.m. 523–524, 526, 529.

35 *Immigration Act, 1910*. 38. szakasz. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

36 Knowles, Valerie: *Strangers at our Gates. Canadian Immigration and Immigration Policy, 1540–2006. Revised Edition*. Dundurn Press: Toronto, 2007. 111.

37 *Order-in-Council PC 1911-1324*. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

38 „For a period of one year from and after the date hereof the landing in Canada shall be and the same is prohibited of any immigrants belonging to the Negro race, which is deemed unsuitable to the climate and requirements of Canada.” *Order-in-Council PC 1911-1324*. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

39 *Order-in-Council PC 1931-695*. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

liségre hivatkozással gyakorlatilag lezárta Kanada határait az 1931. március 18-át követő időszakra. A '40-es évekre már gyakorlatilag egy személy döntött az idegenrendészeti egyedi ügyekben. Mindezzel együtt járt a bevándorlási eredetű diverzitás elutasítása is.

Noha az akadémiai szférában már a '30-as évektől kezdődően megjelentek az első pluralista nézetek, amelyek elvetették az angolszász felsőbbrendűség gondolatát és a bevándorlók iránti toleranciát helyezték előtérbe,⁴⁰ jelentős változás csak a második világháborút követően következett be. A háború éveit nemcsak a teljes bezárkózás volt a jellemző, hanem emellett a már az országban élő, de az ellenséges népekhez tartozó személyeket (japánokat, olaszokat, németeket, még a zsidó menekülteket is) internálták.⁴¹ A második világháború után is először az az elképzelés dominált, amit Mackenzie King miniszterelnök fogalmazott meg 1947-ben egy migrációs témájú beszédében, miszerint a bevándorlás privilégium, nem pedig jog.⁴²

1946-ban azonban munkaerőhiány alakult ki, ezért a különböző gazdasági lobbicsoportok a bevándorlási politika enyhítését szorgalmazták. Hozzájuk csatlakoztak azok a csoportok is, amelyek eleve a bevándorlás támogatására alakultak. Az '50-es évektől kezdődően a kanadai bevándorlási politika fókuszába alapvetően a gazdaság igényei kerültek. Ugyan még jelen volt a kívánság, hogy ne változzon meg a kanadai társadalom etnikai összetétele, azonban egyre inkább teret nyert a faji és etnikai tolerancia, elsőként a kelet-, illetve dél-európaiakkal szemben, ami aztán lassan a korlátozó rendelkezések lebontásához vezetett. Ez tehát egy újabb paradigmaváltás volt a bevándorlási szabályozásban: míg korábban a származási ország, vagyis a kulturális, etnikai hovatartozás jelentős tényező volt, a változásokat követően a fókusz a képzettségre, vagyis a munkaerőpiaci kívánalmakra esett, ami egyben magával hozta a kanadai társadalom diverzitásának növekedését is, alapvetően tehát a munkaerőpiaci szükség hatására.

A második világháborút követően az első nagy változást az új állampolgársági szabályozás elfogadása jelentette. Noha a kanadai állampolgár (*Canadian citizen*) fogalma az 1910-es bevándorlási törvény óta létezett és az állampolgársági szabályozás révén az 5 éve Kanadában élők állampolgárok is lehettek, de őket jellemzően a *British subjects of Canada* névvel jelölték, vagyis elsődlegesen brit alattvalók voltak, azaz a brit közösség részét képezték, míg Kanadához területileg kapcsolódtak. Az igazi kanadai állampolgárságot, vagyis hogy a polgárok személyükben, területileg és az országhoz való hűség szempontjából is Kanadához tartoznak, az 1947-es *Canadian Citizenship Act* teremtette meg. Ekkortól kaptak

40 Palmer, 1976: Mosaic versus Melting Pot, i.m. 508–509.

41 Halloran, Mary: Ethnicity, the State and War: Canada and Its Ethnic Minorities, 1939–45. *International Migration Review*, 1987. 21 (1). 159–167, itt: 161–162.

42 Kelley, Ninette – Trebilcock, Michael: *The Making of the Mosaic: A History of Canadian Immigration Policy*. University of Toronto Press, 1998. 356.

először külön kanadai útlevelet is az állampolgárok. A szabályozás célja az volt, hogy a lehető legszélesebb körben biztosítsa az állampolgárságot, így a kormány is annak inkluzív, etnikai különbségeken átívelő jellegét hangsúlyozta, az első felavatási ceremónián is szimbolikusan egy ukrán származású férfi kapta (Mackenzie King miniszterelnököt követően) a második útlevelet, majd őt követően dán, olasz, illetve zsidó származású állampolgárok.⁴³ Ténylegesen ettől a törvénytől váltak a kanadaiak brit alattvalókból kanadai állampolgárokká, vagyis az akkoriban kialakuló kanadai nemzeti identitás egyik fontos sarokkövének tekintendő.

A humanitárius célú befogadást főszabály szerint az idegenrendészeti szemlélet, illetve szabályrendszer alapján ítélték meg, emellett *ad hoc* jelleggel, tipikusan nemzetközi megfontolásból, pl. a Nemzetközi Menekültügyi Szervezettel együttműködve történt menekültek befogadása. 1951-ben az ENSZ ugyan elfogadta a menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezményt, ahhoz azonban Kanada, bár részt vett a szöveg megalkotásában,⁴⁴ nem csatlakozott, így a menedékkérők is a fennálló idegenrendészeti szabályoknak megfelelően leginkább szponzorált hozzátartozóként, szerződéses munkavállalóként vagy egyházi programok keretein belül léphettek csak be Kanada területére. A csatlakozásra végül 1969-ben került sor, azonban a menekültügyi eljárás szabályait csak 1978-ban alkották meg.

Az idegenrendészetben bekövetkező változás kezdetben nehézkes volt. Az 1952-es *Immigration Act* újra megnyitotta a bevándorlás lehetőségét, azonban az etnikai szűrést még nem törölte el, a szabályozás továbbra is a britek, franciák, illetve észak-európaiak bevándorlását célozta, mivel – ahogyan ez el is hangzott a parlamenti vitában – ők bizonyultak a leginkább integrálhatónak.⁴⁵ Probléma volt, hogy azon túl, hogy egyre nagyobb igény mutatkozott a hiányzó munkaerő pótlására, nem határozták meg a nemzeti célokat, nem állt rendelkezésre semmilyen terv, illetve információ sem a gazdaságról, amire a bevándorlás kérdésével kapcsolatos döntést lehetett volna alapozni. A gazdasági élet szereplői, továbbá egyes, stratégiai pozícióban lévő személyek, humanitárius célból az egyházak, illetve társadalmi szervezetek támogatták a bevándorlást. Állami oldalról pedig a bevándorlási hivatal fiatal munkatársai léptek fel támogatólag, akik személyes tapasztalataik által meggyőzve, optimista hozzáállással a bevándorlásban potenciált láttak. Az '50-es években azonban az európai bevándorlás csökkenni kezdett (kivéve 1956–57-et, vagyis

43 Bloemraad, Irene: *Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada*. University of California Press, 2006. 25–26.

44 Olaszország és Nagy-Britannia képviselőihez hasonlóan a Kanada is a lehető legszélesebb körű menekültfogalom elfogadása mellett érvelt, azonban végül az üldöztetés öt okát nevesítette az egyezmény, illetve területi és időbeli korlátozást is alkalmazott. Inlender, Talia: Status Quo or Sixth Ground? Adjudicating Gender Asylum Claims. In: Benhabib, Seyla – Resnik, Judith (eds.): *Migrations and Mobilities. Citizenship, Borders, and Gender*. New York University Press, 2009. 356–379, itt: 358.

45 Rawlyk, G. A.: Canada's Immigration Policy, 1945–1962. *Dalhousie Review*, 1962. 42 (3). 287–300, itt: 292.

a magyar forradalom menekülthullámát), egyrészt a javuló európai gazdasági környezet miatt, másrészt pedig azért, mert stratégia hiányában Kanada meg sem próbálta az európai bevándorlást promotálni.⁴⁶ A programalkotás, illetve ahhoz kapcsolódóan a megfelelő intézményrendszer hiányára volt visszavezethető, hogy ugyan a bevándorlási szabályozás számos diszkriminatív elemét eltörölték 1962-ben (a maradékot pedig 1967-ben), ez azonban először nem vezetett a bevándorlók számának jelentős emelkedéséhez a korábban kizárt csoportok részéről.⁴⁷

A származásalapú vizsgálat helyett a képzettségre, készségekre fókuszáló, és a már ad-digra adott diverzitást jelentősen mélyítő bevándorláspolitikai jött létre 1962-től kezdődően. Az 1967-es bevándorlási rendelet⁴⁸ bevezette a pontrendszert annak eldöntésére, hogy a bevándorlók sikeresen le tudnak-e telepedni Kanadában, ezzel egyszersmind végleg megszűnt az a szempont, amely alapján származási országuk, illetve faji hovatartozásuk alapján szűrték a bevándorlókat, jelentős mértékben csökkentette továbbá a korábbi diszkrecionalitást.

A kanadai bevándorlás történelmét áttekintve tehát tetten érhető mind a bevándorlást széleskörű eszközrendszerrel megakadályozó, mind az azt támogató állami akarat is. Támogatás esetében is a munkaerőhiány mint motiváló tényező a domináns, különbséget tehetünk ugyanakkor itt is a diverzitást elfogadó, azt „átölelő”, illetve az azt akadályozó politika között. Az is tetten érhető, hogy sok esetben az állami kontroll ellenében nőtt a diverzitás: ide sorolhatjuk például a szárazföldi határok ellenőrzésének hiánya miatt megnőtt bevándorlást, az idegenrendészeti szabályokkal visszaélő jogszerűtlen tartózkodást, vagy éppen az idegenrendészeti megoldások nem szándékolt hatását is, erre példaként hozható a hozzátartozók szponzorált bevándorlásának vártnál nagyobb mértéke. A humanitárius elem vonatkozásában, onnantól kezdődően, hogy annak fennállását elfogadta az állam, volt ad hoc, majd formalizált eljárás útján történő befogadás, továbbá korlátozott mértékű, illetve tudatosan nyitott befogadás (pl. menekültek európai menekülttáborokból való áttelepítése) is. Mindezt kiegészítette az egyes elemek összekapcsolódása és azok egymást generáló hatása is: a bevándorló csoportok nemcsak a családgyesítést, illetve a szabad akaraton alapuló bevándorlás megkönnyítését támogatták, hanem a menedékkérők minél szélesebb körű befogadását is.

A bevándorlási szabályok egyfajta nemzeti értékrendet képviselnek: meghatározzák, hogy a nemzet kiket tekint potenciálisan jövőbeni részeinek.⁴⁹ Ebből kiindulva megál-

46 Hawkins, Freda: *Canada and Immigration. Public Policy and Public Concern*. Second Edition. McGill-Queen's University Press Kingston and Montréal, 1988. 72–77.

47 Uo. 77.

48 *Order-in Council PC 1967-1616*. Letöltés helye: <https://pier21.ca>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

49 Dauvergne, Catherine: Globalizing Fragmentation: New Pressures on Women Caught in the Immigration Law-Citizenship Law Dichotomy. In: Benhabib, Seyla – Resnik, Judith (eds.): *Migrations and Mobilities. Citizenship, Borders, and Gender*. New York University Press, 2009. 333–355, itt: 336.

lapíthatjuk, hogy a kanadai nyitás mindenki számára lehetővé tette legalább elvi szinten, hogy a kanadai nemzet részévé váljon, anélkül, hogy jelentőséget tulajdonítana a lakosság kulturális összetételének. A szabályozás eredményeként immár diszkriminatív akadályok és területi korlátozás nélkül érkezettek bevándorlók Kanadába, akiknek a száma ennek megfelelően – elsőként délkelet-ázsiai bevándorlókkal és menedékkérőkkel – folyamatosan emelkedni is kezdett. Ezzel párhuzamosan a társadalom alapvetően büszke volt a befogadásra, arra például, hogy Toronto milyen pezsgő, kozmopolita várossá vált, az európai bevándorlók mennyire felvirágoztatták Winnipeg társadalmát és kultúráját, vagy éppen Vancouver művészi életét, vagyis összességében nagyon nyitottan álltak a jelenséghez. Másrészt a multikulturalizmus megjelenésével és az egyes kultúrák elismerésével még nagyobb hangsúly helyeződött a származásra és az eltérésre: az első bevándorlók sokadik generációs leszármazottai panaszkodtak, hogy inkább bevándorlónak, nem pedig kanadainak tekintik őket.⁵⁰

A multikulturalizmus mint állami politika kidolgozása

A multikulturális állammá válás egy sajátos állami és társadalmi folyamat eredménye volt Kanadában. Kezdetben a kanadai társadalom identitástudata a két alapító nemzetre, a britre és a franciára épült. A brit többség identitását tekintve a brit birodalom részének érezte magát, és a brit identitás védelme fontos szerepet játszott, egészen a brit birodalom összeomlásáig.⁵¹ Ezt követően a kanadaiak identitása megváltozott és elindult egy multikulturális, több etnikumra alapozott, kanadai identitássá válás útján,⁵² majd mára egy soknemzetiségű, többvallású, multiethnikus, multikulturális társadalommá vált. A brit identitást könnyedén felváltotta a narratíva, miszerint mindannyian bevándorlóként érkeztek, ami végül megnyitotta az utat a multikulturalizmus felé.⁵³

Érdemes rögzíteni, hogy a kanadai identitástudat angol (brit) és francia nemzetre épülése azt jelentette, hogy valójában sokáig nem létezett kifejezetten kanadai kultúra és identitástudat. Kanada alapvetően brit országgént tekintett magára, a gazdasági és politikai elit

50 Roy, Patricia E.: Multiculturalism and the English Canadian Identity. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Being and Becoming Canada, 1995. 538 (1). 199–209, itt: 203–204.

51 Kenyeres János: Aspects of Canadian Multiculturalism: History, Policy, Theory and Impact. *The Central European Journal of Canadian Studies*, 2014. 9 (1). 27–44, itt: 31.

52 Fleras, Augie – Elliott, Jean Leonard: A multikulturalizmus Kanadában: A sokféleség felmagasztalása. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Osiris Láthatatlan Kollégium: Budapest, 1997. 29–38, itt: 33.

53 Kenyeres, 2014. Aspects of Canadian Multiculturalism, i.m. 32.

jelentős része is brit gyökerekkel bírt.⁵⁴ Ezzel áll összefüggésben, hogy noha az államok a nemzeti kultúrájukat – mivel az saját fennmaradásuk alapja – jellemzően őrzik pl. szimbolikus kommunikáció, közoktatás, vagy éppen közszolgálati tömegtájékoztatás útján,⁵⁵ ezen elemek előtérbe kerülése Kanadában csak a második világháborút követő időszakban valósult meg a brit birodalomtól való 20. századi, fokozatos elkülönülés, a kanadai állampolgárság intézményének bevezetése (1947), a kanadai zászló kialakítása, a kanadai kultúra (történelem, hagyományok, szokások) felfedezése és népszerűsítése, illetve intézményrendszerének támogatása révén. Mindehhez a '60-as években csatlakozott a társadalmi mozgalmak aktivizmusa, a toleráns légkör kialakulása, a népi kultúrák, köztük a bevándorlók kultúrájának felfedezése, amely révén az addigi, britekre, franciákra és igen korlátozottan az őslakosok kultúrájára fókuszáló kanadai nemzettudat végül (nagyreszt) átalakult, és kialakult a kanadai kultúra mint mozaik felfogása.

A multikulturalizmus kialakulása részben organikus fejlődés eredménye volt Kanadában. Az ország történelmét áttekintve kellő magabiztossággal kijelenthető ugyanis, hogy folyamatosan jelen volt (még ha negatív kilengésekkel is) a francia kanadaiak pacifikálására való törekvésének, közösségként való elismerésüknek és számukra közösségi jogok biztosításának kérdése – vagyis az angol és a francia nemzet kompromisszumokon alapuló, sajátos együttélése, amit így mindenképpen a multikulturalizmus kialakulásához vezető út alapjának kell tekintenünk még akkor is, ha a társadalmi többség, illetve a kormányzatok inkább a protestáns, angol életmódot részesítették előnyben. Emellé csatlakozott a második világháborút követően a bevándorlók közösségeinek elismerése, a hozzájuk való alkalmazkodás formájában. Ez utóbbi viszonyában ugyanakkor a multikulturalizmus politikájának bevezetése forradalmi paradigmaváltás is, mert noha a francia közösséghez való viszonyulás eredményeként jelen volt a többség részéről az alkalmazkodásra való képesség, illetve hajlandóság, az a legkevésbé sem terjedt ki a bevándorlók közösségeire, sőt, eredetileg számításba sem kívánták venni őket, amikor a kanadai államot a két alapító nemzet egyenlő partnersége alapozva kívánták továbbfejleszteni.

A képet tovább árnyalja a multikulturális politikák harmadik célcsoportjának, vagyis az őslakosoknak a helyzete. Noha Kanada a bevándorlók nemzete, természetesen az európai letelepedés előtt is lakott volt, különböző őslakos – indiánok, vagyis az ún. első nemzettek (*First Nations*) és az inuit – csoportok által, melyek saját nyelvvel, történelemmel és

54 Meisel, John: Human Rights and the Transformation of the Multicultural State: The Canadian Case in a Global Context. In: Kulcsár Kálmán – Szabo, Denis: *Dual Images. Multiculturalism in Two Sides of the Atlantic*. The Royal Society of Canada – Magyar Tudományos Akadémia: Budapest, 1996. 19–40, itt: 22.

55 Schanda Balázs: Az Alkotmány megújításának kihívása. Közösségek és értékek az alkotmány mögött. In: Ugyanó – Varga Zs. András: *Látletelek közjogunk elmúlt évtizedéből*. PPKE JÁK: Budapest, 2010. 53–60, itt: 56.

identitástudattal, illetve változatos berendezkedéssel (különböző felépítésű hierarchikus társadalommal, helyenként közvetlen demokráciával, föderációval, vagy a szövetség valamely más formájával) bírtak.⁵⁶ Az európai hatalmak a kanadai terület kolonizálásával annak őslakos lakosságát is uralmuk alatt tartották, egyenlő nemzetként való elismerésük pedig egészen a 20. század második feléig, gyakorlatilag az 1982-es alkotmányig váratott magára. Az őslakos követelések, illetve az ehhez kapcsolódó konfrontációk is erre az időszakra nyúlnak vissza: az egyik legfontosabb követelés ugyanis a földterületek visszaszerzése, illetve a korábban ígért jogok biztosítása, míg a másik az önkormányzatiság.⁵⁷ Rezervátumokba telepítésük, erőszakos asszimilációjuk ugyanis szétszórta az őslakos közösségeket, azonban kötődésük eredeti otthonukhoz nem múlt el – az őslakosok ugyanúgy diaszpórában élnek, mint más népek, akik otthonukat elhagyni kényszerülnek.⁵⁸ Az őslakosok jellegzetes identitással, változatos kultúrával és nyelvekkel (11 nyelvcsaládba tartozó 53 nyelvvel), eltérő tradíciókkal rendelkeznek, mely révén nemcsak a többségi társadalomtól, hanem egymástól is eltérnek. Ezt az eltérést ugyanakkor figyelmen kívül hagyták a multikulturalizmus kidolgozásakor és az azt követő évtizedek programjai sem fókuszáltak kifejezetten e csoportok kultúrái fennmaradásának elősegítésére, sőt, az őslakos közösségeket sokszor még mindig sújtja a kirekesztés és a diszkrimináció.⁵⁹ Másrészt a multikulturalizmus megoldásaitól idegen az őslakosok szerződéses jogainak visszaállítása, illetve a földigényeik rendezése, így ebben nincs is segítségükre.⁶⁰

A multikulturalizmus mint állami politika kialakításának közvetlen mozgatórugója alapvetően a brit–francia viszony 20. századi megromlása volt, mely az 1960–70-es években csúcson esett ki. A két közösség közötti viszony megromlásának közvetlen kiváltó oka a szövetségi kormány egyre nagyobb centralizációs törekvése volt, ami a '30-as évektől folyamatosan erősödött, veszélyeztetve a tartományi autonómiát és amely leginkább Québec elszigetelődésével fenyegetett. Emellett egyre erőteljesebben jelentkezett az igény a

56 Abele, Frances: Is evaluation a tool for social justice? Reconciliation? Control? – Reflections on the Canadian experience in Indigenous affairs. In: *Better Indigenous Policies: The Role of Evaluation*. Canberra, 22–23 October 2012, Roundtable Proceedings. Australian Government Productivity Commission, 2013. 183–204, itt: 183. Letöltés helye: www.pc.gov.au; letöltés ideje: 2021. 07. 30.

57 Martin, Pierre: Association after Sovereignty? Canadian Views on Economic Association with a Sovereign Quebec. *Canadian Public Policy/Analyse de Politiques*, 1995. 21 (1). 53–71, itt: 59.

58 Fiedeldej-Van Dijk, Carina: Feeding the Roots of Cultural Identity: Indigenous Wellness in Canada. In: Klain-Gabbay, Liat (ed.): *Indigenous, Aboriginal, Fugitive and Ethnic Groups Around the Globe*. Letöltés helye: www.intechopen.com; letöltés ideje: 2021. 07. 28.

59 Voyageur, Cora J. – Calliou, Brian: Various Shades of Red: Diversity within Canada's Indigenous Community. *London Journal of Canadian Studies*, 2000/2001. 16. 109–121, itt: 111, 120.; Gorelick, Melissa: *Discrimination of Aboriginals on Native Lands in Canada*. Letöltés helye: www.un.org/en; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

60 Guo, Shibao – Guo, Yan: Rethinking Multiculturalism in Canada: Tensions between Immigration, Ethnicity and Minority Rights. In: Guo, Shibao – Wong, Lloyd (eds.): *Revisiting Multiculturalism in Canada. Theories, Policies and Debates*. Sense Publishers, 2015. 123–140, itt: 124.

tartományi hatáskörök bővítésére, egy szélesebb körű autonómiára, szemben a szövetségi hatalom erősödését célzó törekvésekkel. Québec pozícióját erősítette, hogy 1960-ban a liberálisok kerültek hatalomra a tartományban és elkezdődött a csendes forradalomnak (*quiet revolution*) nevezett időszak, amely alapvető társadalmi és politikai változásokat hozott, és amely eredményeként a korábbi, viszonylagosan elmaradott tartomány⁶¹ komoly fejlődésen esett át. Ezzel párhuzamosan a többi tartományban is az autonómia kiszélesítéséről folytak viták. Québec a hatáskörmegosztás újratárgyalása, illetve a szövetségi intézményekben való nagyobb québeci részvétel mellett kezdett el érvelni. A csendes forradalom részét képezte a nyelvi jogokért való küzdelem is. Noha bizonyos fokú nyelvhasználati jogosultsága volt a franciáknak Québecben, ez azonban nem jelentette azt, hogy az élet minden más területén, különösen a gazdaságban ne az angol nyelv dominált volna. Ehhez képest hatványozottan rosszabb helyzetben voltak a más tartományban élő francia kanadaiak. A nyelvhasználattal kapcsolatos elégedetlenség a szeparatizmus fontos mozgatórugója lett. A francia követelések részben teljesültek, ettől függetlenül a krízis nem csillapodott, a szeparatista csoportok pedig egyre erősödtek. Erre az időszakra tehető a francia terrorizmus megjelenése is: a *Front de Libération du Québec* nevű szervezet 1963-tól több robbantásos merényletet is végrehajtott.⁶²

A probléma kezelésének és egyben a szeparatizmus visszafogásának céljából 1963-ban létrehozták a Kétnyelvűség és Kétkultúrájúság Királyi Bizottságát (*Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*), amelynek az volt a feladata, hogy javaslatot tegyen arra vonatkozóan, milyen lépések révén lehet a kanadai államot a két alapító nemzet egyenlő partnerségére alapozva továbbfejleszteni, mindezt alapvetően a kétnyelvűség promotálása eszközeinek kidolgozásával. Emellett a Bizottság mandátuma kiterjedt az egyéb etnikai csoportok (akik az alapítást követően érkeztek az országba) vizsgálatára is.

A Bizottság az eredeti tervek szerint nem foglalkozott volna az egyéb etnikai csoportok szerepével, ez csak azért került előtérbe, mert a nagyobb etnikai-kulturális csoportok tiltakoztak a marginalizálódásuk miatt, illetve egyet nem értésüket fejezték ki a kétnyelvűség és kétkultúrájúság felfogásával szemben.⁶³ Az a gondolat ugyanis, hogy Kanada két nemzeten alapul, magában hordozta azt az üzenetet, hogy a többi kulturális közösség kvázi másodrendű, illetve alárendeltje az alapító nemzeteknek. A legerősebb szószóló az ukrán közösség volt. Az ukrán szülők gyermekeként, már Kanadában született szenátor, Paul

61 Durocher, René – Millette, Dominique: *Quiet Revolution. Canadian History*. Letöltés helye: www.britannica.com; letöltés ideje: 2021. 09. 24.

62 Dr. Molnár István János: *A Québec-kérdés főbb aspektusai Kanada alkotmányos szabályozásának a tükrében*. PhD-értekezés, Miskolc, 2002. 36–43, itt: 54. Letöltés helye: <http://midra.uni-miskolc.hu>; letöltés ideje: 2021. 07. 10.

63 Laing, G. – Cooper, Celine: *Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*. Letöltés helye: www.thecanadianencyclopedia.ca/en; letöltés ideje: 2021. 06. 20.

Yuzyk, akit a multikulturalizmus atyjaként is emlegetnek, a szenátus előtti bemutatkozó beszédében (1964) hangsúlyozta, hogy rengeteg etnikai csoport működött közre Kanada létrehozatalában, ahogy az indiánok és az eszkimók őslakosok, mégsem tud róluk a közvélemény és a kormányzat semmit. Elutasította a bikulturalizmust, hiszen Kanada sosem volt bikulturális, ott vannak az őslakosok – érvelt –, illetve a brit közösség is összetett, angolok, skótok, írek, walesiek alkotják, továbbá az egyéb etnikai csoportok, amelyek Kanada nem egészen egyharmadát adják, így a társadalom ténylegesen multikulturálissá vált. Nem bikulturalizmusra van szükség, hanem egy olyan alap kell a nemzetnek, amely a társadalom minden elemét egyesíti.⁶⁴ Az erős lobb hatására a Bizottság vizsgálatát kiterjesztették a Yuzyk által harmadik elemnek nevezett csoportokra is. Miután bekerültek a Bizottság fókuszába, az elkészült jelentés már akként jellemzi őket, hogy e csoportok létezése mindenképpen előnyére válik az országnak.⁶⁵

Az őslakosokat viszont tudatosan mellőzték arra hivatkozással, hogy nem minősülnek alapító nemzetnek és az egyéb etnikai csoport kategóriába tartozásukat is bizonytalannak minősítették.⁶⁶ Ennek megfelelően a Bizottság tagjai között sem kapott helyet őslakos.⁶⁷ Az őslakosok helyzete az 1970-es éveket megelőzően gyakorlatilag nem képezett jelentős kérdést a nyugati államokban, így Kanadában sem, előtérbe csak ennek az évtizednek a végétől kezdett kerülni a nemzetközi fórumok,⁶⁸ így nem meglepő, hogy a multikulturalizmus állami politikájának kialakulásakor még nem merült fel, hogy bevonják őket a folyamatba. Az állam elzárkózott annak a gondolatától, hogy az őslakosok olyan tényezők, amikre figyelemmel kellene lenni a kanadai kultúra és nemzet definiálásakor. Ugyan az őslakosok és képviselőik kifogásolták a kétkultúrájúság elképzelését, amelyből aztán kinőtt a multikulturalizmus, de utóbbi vonatkozásában nem jelentkeztek hangsúlyosan a követeléseikkel,

64 Maiden Speech – Canada: A Multicultural Nation March 3, 1964. In: *Senator Paul Yuzyk (1913–1986). Father of Multiculturalism*. Ottawa, 2017. 5–14, itt: 6, 7. Letöltés helye: <https://yuzyk.com>; letöltés ideje: 2021. 07. 28.

65 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. General Introduction. Book I. The Official Languages*. Ottawa, 1967. XXV. Letöltés helye: <https://publications.gc.ca>; letöltés ideje: 2021. 06. 20.

66 Uo. XXVI. „We should point out here that the Commission will not examine the question of the Indians and the Eskimos. Our terms of reference contain no allusion to Canada’s native populations. They speak of ‘two founding races’, namely Canadians of British and French origin, and ‘other ethnic groups’, but mention neither the Indians nor the Eskimos. Since it is obvious that these two groups do not form part of the ‘founding races’, as the phrase is used in the terms of reference, it would logically be necessary to include them under the heading ‘other ethnic groups’. Yet it is clear that the term ‘other ethnic groups’ means those peoples of diverse origins who came to Canada during or after the founding of the Canadian state and that it does not include the first inhabitants of this country.”

67 A Bizottságot Arnold Davidson Dunton és André Laurendeau elnökölte, tagja volt továbbá Jean-Louis Gagnon, Rev. Clement Cormier, Royce Frith, Gertrude Laing, Jean Marchand, Jaroslav Bohdan Rudnycky, Frank Reginald Scott és Paul Wyczyvki. A tagok az egyes tartományokat képviselték.

68 Chen, Cher Weixia: *Indigenous Rights in International Law*. Oxford Research Encyclopedia, International Studies. Letöltés helye: <https://oxfordre.com>; letöltés ideje: 2021. 06. 20.

illetve a későbbiekben elutasították a státuszuk megváltoztatásával kapcsolatos kormányzati tapogatózásokat is. 1969-ben ugyanakkor a kormány *Fehér könyvet* adott ki (*White Paper*, vagyis *Statement of the Government of Canada on Indian policy, 1969*), melynek célja az őslakos közösségek és a kormány kapcsolatának újraértelmezése volt. Ekkor még hatályban volt az 1874-es Indián törvény (*Indian Act, 1874*), amely az őslakosokat gyakorlatilag olyan státuszú személyként kezelte, mint a gyermekeket, vagyis gyámságot, felügyeletet igénylő személyként tekintett rájuk. A *Fehér könyv* ezzel szemben a teljesen egyenrangú állampolgárként való kezelésüket célozta, elismerte a sajátos identitásukat, illetve kulturális közreműködésük értékét, mégis hatalmas ellenállásba ütközött az őslakosok részéről, így a kormány végül visszavonta, ezzel pedig az őslakoskérdés rendezése elodázódott.⁶⁹ Az ellenállás mögött az eltérő célok álltak: míg a kormány minden más állampolgárhoz hasonlóan kezelte volna őket, amely egyszersmind azt is jelentette, hogy elvetették volna a speciális, például a földekkel kapcsolatos igényeiket, az őslakos közösségek a föderáción belüli státuszuk felülvizsgálatát kívánták, korábbi jogaik megtartása mellett. Ez utóbbi, speciális státusz gondolatát ugyanakkor Trudeau elvetette, mivel diszkriminatívnak tartotta, illetve a franciához hasonló nacionalista veszélyt látott benne, noha az őslakosok helyzete sokkal kedvezőtlenebb volt gazdaságilag, demográfiailag és politikailag is, mint a franciáké.⁷⁰

A Bizottság jelentése tehát alapvetően a brit és a francia nemzetre, illetve a bevándorlókra fókuszált. A jelentés a francia és az angol nemzet kapcsolatát a kétnyelvű és kétkultúrájú Kanada keretein belül képzelte el. A jelentés szerint a nyelv a kultúra egyik fő eleme, egyben alapvető kifejezési módja és ezért védelemben kell részesíteni. A kétkultúrájúság vonatkozásában pedig megállapítja, hogy az angol és a francia eltérő kultúrák, bár sok a közös elem bennük, de egyben eltérő társadalmak (*distinct societies*) is, Kanada kettős kultúráját pedig nem szabad keveredésként felfogni, még ha folyamatosan hatnak is egymásra.⁷¹

A két nemzet kapcsolatát mint egyenlő partnerséget kellett kidolgoznia a Bizottságnak, ami magában foglalta nemcsak a két nyelv és a két kultúra elismerését, hanem a konföderáció ezen az alapon való továbbfejlesztését is. Ezt egyrészt az egyének közötti, jogokban és lehetőségekben (esélyekben) való egyenlőség megvalósításaként képzelték el, azzal a megköttéssel, hogy tisztában vannak a realitásokkal, miszerint sosem lesz lehetséges, hogy a két fő kulturális csoport tagjai egyenlő alapon részesüljenek az előnyökből az ország egész területén, de a realitás és az elvek közötti távolság csökkentésére törekedni kell. Másrészt közösségi jogként, mivel a nyelv és a kultúra alapvetően csoportjellemező és az individuális egyenlőség csak akkor valósulhat meg, ha az egyes közösségek az egész országban rendelkeznek

69 Forbes, Hugh Donald: Trudeau as the First Theorist of Canadian Multiculturalism. In: Tierney, Stephen (ed.): *Multiculturalism and the Canadian Constitution*. UBC Press, 2007. 27–42, itt: 31.

70 Gagnon, Alain G.: Canada: Unity and Diversity. *Parliamentary Affairs*, 2000. 53 (1). 12–26, itt: 17–18.

71 Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. General Introduction. Book I. 1967. i.m. XXVIII., XXXI., XXXIII.

eszközökkel a saját kultúrájuk fejlesztésére és kifejezésére. E célból saját intézményeket kell létrehozni bizonyos területeken, míg más területeken biztosítják, hogy kielégítő feltételek mellett vehessenek részt a közös intézményekben.⁷²

A Bizottság az egyéb etnikai csoporthoz tartozás alapjaként az adott csoporthoz tartozás érzését emelte ki, nem pedig a vérségi vagy nyelvi kapcsolatokat, másrészt a csoportok vonatkozásában a fennmaradásra irányuló akaratot. Beszédes, hogy rögtön a jelentés IV. kötetének elején az integrációról esik szó, és megfogalmazzák, hogy mindegyik etnikai csoport számára adott a jog és a szabadság, hogy a két társadalom valamelyikébe integrálódjanak és ezen társadalom keretein belül kell hogy biztosított legyen minden kanadai számára a természetes és polgári jogaik gyakorlása. Az integráció olyan megvalósulását képzelik el, melyben az integráció szabad választás kérdése, ugyanakkor elméletileg nem jár az egyén identitásának, vagy a nyelvének és kultúrájának elvesztésével – ugyanis ha elszakítják az embert a gyökereitől, az lerombolja a személyiségét, ami a társadalom számára is veszteségekkel járhat. Rámutatnak ugyanakkor arra is, hogy a társadalomban valamilyen szintű – pl. a munkahely, az iskolák, a napi társadalmi kapcsolatok eredményeként megvalósuló – akkulturáció mindenképpen tetten érhető. A Bizottság az integráció szorgalmazása mellett viszont elvetette az asszimilációs politikákat, azzal ugyan, hogy természetesen az asszimiláció is bekövetkezhet szabad választás eredményeként. Fontos felismerése a jelentésnek, hogy az egyéb közösségek alapvetően idegenkednek a dualista felfogástól, helyette inkább egy általános kanadai identitást fogadnak el.⁷³

Az etnikai közösségek kultúrájának megőrzését célként határozza meg tehát a jelentés, melynek eléréséhez alapvetően az oktatásra helyezi a hangsúlyt. Három általános elvet fogalmazott meg a Bizottság: ha ezek a közösségek elégséges érdeklődést mutatnak, akkor meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a kultúrájukat és nyelvüket az oktatási rendszer keretei között is megőrizhessék. Ahol viszont a köztámogatás is érintett, ott a nyelv és a kultúra megőrzésének igénye a kétnyelvűség és kétkultúráság keretei között valósítandó meg, vagyis pl. a harmadik nyelv tanítása nem veszélyeztetheti a második (vagyis hivatalos) nyelv tanítását, továbbá legfőképpen az általános iskolai oktatás során kell mindezt megvalósítani.⁷⁴

A Bizottság javaslatai alapján 1969-ben elfogadták a hivatalos nyelvekről szóló törvényt (*Official Languages Act*), amely mind az angol, mind pedig a francia nyelvet hivatalos nyelvvé nyilvánította a szövetségi intézményekre – a parlamentre, a kormányzatra, illetve a

72 Uo. XXXIX., XLII., XLIV.

73 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. Book IV: The Cultural Contribution of the Other Ethnic Groups.* Ottawa, 1969. 5–6, 8. Letöltés helye: <https://publications.gc.ca>; letöltés ideje: 2021. 06. 25.

74 Uo. 138–139.

szövetségi bíróságokra és kvázi bírói szervekre – vonatkozóan, illetve kinyilvánította a két nyelv egyenlőségét.⁷⁵

Miközben a Bizottság dolgozott a jelentésén, Québecben tovább éleződött a politikai helyzet. A szeparatisták „*égalité ou indépendance*” jelszóval léptek fel és új alkotmányt követeltek. 1968-ban azonban a liberális és föderációpárti Pierre Elliott Trudeau lett Kanada miniszterelnöke. Trudeau elvetette a québeci nacionalizmushoz való alkalmazkodást, sokkal inkább legyőzni akarta azt. Elvetette a hatáskörök újratárgyalását, Québec számára bármifajta speciális státusz megadásának lehetőségét is, illetve álláspontja szerint a franciák jogait csak az egyének szintjén és ott is csak a nyelvi jogok vonatkozásában kell és lehet elismerni, egyebekben úgy kell kezelni őket, mint bármely más etnikai csoportot. A helyzet rendezése érdekében kidolgozott egy politikát, amelyben a bikulturalizmust felváltotta a multikulturalizmus elvével, a kulturális sokszínűség elfogadására a kanadai identitás elemeként tekintve.

1971. október 8-án Pierre Trudeau történelmi kijelentést tett a parlamentben, amikor bejelentette, hogy a kormány hivatalos politikaként fogadja el a multikulturalizmust a két-nyelvűség keretei között (*policy of multiculturalism within a bilingual framework*). Beszédét azzal kezdte, hogy a kormány elfogadja a Kétnyelvűség és Kétkulturájúság Bizottság jelentésének IV. könyvében a kormányzatnak tett ajánlásokat.⁷⁶ Hangsúlyozta, hogy mindezidáig túlon túl keveset foglalkoztak a fennálló kulturális és etnikai pluralizmussal, illetve az egyes kultúrák és nyelvek helyzetével. A Bizottság konklúziója az volt, hogy nem lehet egy külön kulturális politikát alkalmazni a brit és francia kanadaiakra, egy továbbit az őslakosokra és egy harmadikat mindenki másra. Ezzel a kormány egyetért. Az új rendszerben ugyan két hivatalos nyelv van, de nincs hivatalos kultúra, egyik etnikai csoport sem élvez elsőbbséget a másikkal szemben. Egyetlen állampolgár vagy állampolgárok csoportja sem

75 *Official Languages Act, 1969. 2.*

76 A javaslatok egy része a diszkrimináció csökkentését, illetve eltörlését célozta pl. a lakhatás, munkáltatás területein, illetve annak intézményi oldalán is, ugyanis azt is megfogalmazták a tartományok felé, hogy teljes munkaidős ügyintézőket kellene foglalkoztatniuk az emberi jogi jogsértések vizsgálatára. Ide sorolható az a javaslat is, mely szerint származásuktól függetlenül, azonos feltételekkel juthassanak állampolgársághoz, szavazati joghoz, illetve a közhivatal viselésének jogához az egyes bevándorlók. Az oktatást illetően az alsófokú közoktatási programok részeként legyen lehetőség a két hivatalos nyelvtől eltérő más nyelv és kulturális tárgyak tanulására is, amennyiben megfelelő igény mutatkozik ezekre. Hasonló javaslatot tettek a másodfokú közoktatásra vonatkozóan is. Az egyetemek számára több nyelv tanítását, illetve az angol és francia kultúrákon kívüli más kultúrák oktatását is javasolták, a társadalomtudományok részeként. A harmadik javaslatcsoport a médiához és az idegennyelvű tartalomkövetítés, illetve az egyéb etnikai csoportok bemutatásának előmozdításához kapcsolódik. A negyedik csoport pedig a különböző ügynökségek támogatását célozta, hogy azok kutatásokat folytathassanak az egyes kulturális közösségekre vonatkozóan, illetve a Canadian Folks Art Council és a National Museum of Man támogatására tett javaslatot. Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. Book IV. 1969. i.m. 228–230.

más, mint kanadai, és mindenkit tisztességesen kell kezelni.⁷⁷ A multikulturalizmus politikája a kétnyelvűség keretei között hozzájárul a diszkriminatív hozzáállás és a kulturális féltékenység lebontásához. A nemzeti egységnek a saját egyéni identitásába vetett bizalmon kell alapulnia; ebből növekedhet a mások iránti tisztelet és az ötletek, hozzáállások és feltételezések megosztására való hajlandóság. A multikulturális politika hozzájárul ennek a kezdeti bizalomnak a megteremtéséhez. Egy olyan társadalom alapját képezheti, amely mindenki számára tisztességes játékon alapul. Trudeau bejelentette egyben azt is, hogy a politika működéséhez négy területen nyújtanak támogatást. Először forrásokat biztosítanak az egyes kulturális csoportok számára. Másodszer a kulturális korlátok lebontását tűzték ki célul, hogy a kulturális csoportok tagjai is teljes mértékben részt vehessenek a kanadai társadalomban. Harmadszor a kormány a nemzeti egység érdekében elősegíti az egyes kulturális csoportok közötti kapcsolatot. Negyedszer, a kormány továbbra is segíti a bevándorlókat a kanadai hivatalos nyelvek legalább egyikének elsajátításában annak érdekében, hogy a kanadai társadalom teljes jogú résztvevőivé váljanak. Zárásként kiemelte még, hogy a multikulturalizmus politikája a kétnyelvűség keretei között gyakorlatilag az egyéni választási szabadság aktív támogatása.⁷⁸

Ugyanezen a napon, a szövetségi válaszban (*The Federal Response*) azt is hangsúlyozza, hogy a sok kultúra jelenléte a kanadai örökség része és Kanada szegényebb lenne, ha asszimilációs programokat fogadna el, ezért biztosítani akarják, hogy a diverzitás fennmaradjon. A kulturális identitás nem jelent egyet valamely országhoz való hűséggel, az etnikai lojalitás nem csökkenti a közösség és az ország iránti tágabb lojalitást. A kanadai identitást nem fogja aláásni a multikulturalizmus. *„Hiszünk abban, hogy a kulturális pluralizmus a kanadai identitás lényege. Minden etnikai csoportnak joga van arra, hogy megőrizze és fejlessze saját kultúráját és értékeit a kanadai kontextuson belül. Az, hogy két hivatalos nyelvünk van, nem jelenti azt, hogy két hivatalos kultúránk lenne, és az adott kultúra »hivatalosabb«, mint a másik. A multikulturalizmus politikája minden kanadai politikája kell hogy legyen.”*⁷⁹

A multikulturalizmus politikájának végrehajtása érdekében intézményi oldalon megalakították a Multikulturalizmus Igazgatóságot (*Multicultural Directorate*) azzal a feladattal, hogy a politikát alakítsa gyakorlattá, definiálja az alapvető céljait, illetve biztosítsa a végrehajtást. Az Igazgatóság olyan programokat támogatott anyagilag, melyek célja az egyes

77 „For although there are two official languages, there is no official culture, nor does any ethnic group take precedence over any other. No citizen or group of citizens is other than Canadian, and all should be treated fairly.”

78 Trudeau, Pierre Elliott: *Multiculturalism*. Letöltés helye: <https://canadahistory.com>; letöltés ideje: 2021. 07. 31.

79 Uo. „We believe that cultural pluralism is the very essence of Canadian identity. Every ethnic group has the right to preserve and develop its own culture and values within the Canadian context. To say we have two official languages is not to say we have two official cultures, and no particular culture is more ‘official’ than other. A policy of multiculturalism must be the policy for all Canadians.”

etnikai csoportok támogatása volt az emberi jogok, szabadságjogok, faji diszkrimináció, állampolgárság, bevándorlás, kulturális identitás területein. A látható kisebbségek egyre nagyobb számú érkezésével a multikulturalizmushoz kapcsolódó programok egyre inkább a rasszista alapú megkülönböztetés lebontását, illetve a fajok közötti kapcsolatokat (*race relations*) célozták.⁸⁰ Multikulturális programokat dolgoztak ki szövetségi, tartományi és önkormányzati szinten is. A folyamat 1988-ban csúcsondott ki, a Kanadai multikulturalizmus törvény (*Multiculturalism Act, 1988*) elfogadásával. Az idő előrehaladtával a multikulturalizmus céljai és eszközei folyamatosan változtak: míg a kezdeti években, vagyis 1971-től elsődlegesen a kultúrára fókuszált és az etnikai sokszínűséget ünnepelte, a fő cél pedig az előítéletesség lebontása és az alkalmazkodás volt, a '80-as években az egyenlőség került előtérbe és a kultúrák közötti kapcsolatok, valamint a gazdasági részvétel, ezt követően, a '90-es években az összetartozás érzésére, a társadalmi részvétellel fókuszáltak, míg problémaként a társadalmi kirekesztést azonosították, végezetül a 2000-es években pedig az etnikai és vallási konfliktusok kezelése magával hozta a vallási érzékenység, illetve a felelősség kérdését.⁸¹

Összegzésül

A kanadai multikulturalizmus azzal a céllal jött létre, hogy segítse az integrációt, küzdve az előítéletek és a diszkrimináció, illetve rasszizmus ellen, lehetővé téve így a régi és új kanadaiak számára, hogy az egyenlőség elvén alapulva találkozzanak és keveredjenek. A multikulturalizmus alapvető eleme, hogy hirdesse az eltérő kulturális identitások jellegzetességeinek nyilvános elfogadását. Szélesebb értelemben véve távlati célja a nemzetiségek és a kormányzati rendszer közötti kapcsolat létrehozása volt. Ebből a szempontból nézve az ideális polgár a politikai hatalommal mérsékeltbb viszonyban álló (attól nem teljesen elidegenedő, de azzal nem is teljesen azonosuló) racionális szavazó, és kötelességtudó adózó, nem pedig a lelkes hazafi, aki kész meghalni nemzetéért.⁸² A multikulturalizmus az 1970-es éveket követően Kanada sikeres állampolitikájává vált, létrehozott ugyanis egy inkluzív társadalmat, melyben – más országokkal összevetve – a bevándorlók nagyobb eséllyel válnak kanadai állampolgárokká, gyermekeik magasabban képzetek, a kanadaiak pedig sokkal inkább vélik úgy, hogy a bevándorlás haszonnal jár. A multikulturalizmus

80 Dewing, Michael: *Canadian Multiculturalism*. 3. Letöltés helye: <https://lop.parl.ca>; letöltés ideje: 2021. 07. 31.

81 Barrett, Marty: Interculturalism and multiculturalism: Concepts and controversies. In: Ugyanő (ed.): *Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences*. Council of Europe Publishing: Strasbourg, 2013. 15–41, itt: 19–20.

82 Forbes, 2007. Trudeau as the First Theorist of Canadian Multiculturalism, i.m. 40.

Kanadában egyfajta közös forrása a nemzeti identitásnak, büszkeségnek a született kanadaiak és a bevándorlók között egyaránt.⁸³ Sikerét többen többféle okra vezetik vissza. Will Kymlicka szerint kizárólag a szerencsén múlott, olyan helyen és időben született ugyanis meg, ahol és amikor minden feltétel adott volt arra, hogy egy ilyen, a kormányzattól érkező kezdeményezés találkozzon az alulról jövő akarattal.⁸⁴ Természetesen érték kritikák is a politikát és annak megvalósítását alapvetően azon az alapon, hogy nem sikerült legyőznie a rasszizmust, nem jelentett megfelelő alternatívát a francia nacionalizmussal szemben, illetve nem képes kezelni az őslakosok helyzetét sem. E kritikák szerint az állampolgároknak egyszerűen kanadainak kellene tekinteniük magukat, és ennek során közös kötelekeket kellene találniuk egymás között, a multikulturalizmus azonban megosztottságot hozott létre, az állampolgárok nem kanadaiaknak, hanem franciának, angolnak, ukránnak, kínainak stb. tekintik magukat.⁸⁵ Egy másik, gyakori kritika szerint a multikulturalizmus nem valósít meg igazi egyenlőséget, ugyanis lényegében a fehér brit ember elmélete, annak sajátos szemléletével, valójában csak a szimbolikus etnicitást támogatja, vagyis a fesztiválokat, kulturális programokat, konferenciákat, az etnikai sajtót.⁸⁶ A legfőbb kritika viszont az, hogy nem határozza meg a diverzitás határait, vagyis azt, hogy mely különbözőségekhez kell alkalmazkodni és melyek azok, amelyekhez viszont már nem kell és nem is szabad. Túllontúl a kisebbségi kultúrákra koncentrál, és nincs tekintettel a többség igényeire, a kisebbségi kultúrákra fókuszálás pedig elvezet(het) az olyan illiberális szokások elismeréséhez is, amelyek a személy autonómiáját sértik, illetve akár az extrémizmusig is eljuthat, a többségi igények féltretele pedig gyengíti a nyugati kulturális tradíciót.⁸⁷

-
- 83 Kymlicka, Will: Multiculturalism: Success, Failure and the Future. In: *Rethinking National Identity in the Age of Migration: The Transatlantic Council on Migration*. Migration Policy Institute, Bertelsmann Stiftung, 2012. 33–78, itt: 25–49.
- 84 Kymlicka, Will: The Canadian Model of Diversity in a Comparative Perspective. In: Tierney, Stephen (ed.): *Multiculturalism and the Canadian Constitution*. UBC Press, 2007. 61–90, itt: 83–84.
- 85 Ethnic and Cultural Minorities: Canadian Policy. From discrimination to equity and multiculturalism. *LawNow*, 35 (3). 6–9, itt: 9. Letöltés helye: www.lawnow.org; letöltés ideje: 2021. 09. 24.
- 86 Roberts, Lance W. – Clifton, Rodney A.: Exploring the Ideology of Canadian Multiculturalism. *Canadian Public Policy/Analyse de Politiques*, 1982. 8 (1). 88–94, itt: 91.
- 87 Chiasson, Miriam: *A Clarification of Terms: Canadian Multiculturalism and Québec Interculturalism*. Letöltés helye: <https://canadianicon.org>; letöltés ideje: 2021. 09. 24.